

1

ירושלים בראי שמותיה

ירושלים שלי

תכנית לכבוד שנת ירושלים

בארי BE'ERI

מכון SHALOM HARTMAN
שלום הרטמן INSTITUTE

פעילות פתיחה

1. על פי המסורת היהודית, לירושלים שבעים שמות (מדרש במדבר רבה, פרשה יד, יב). לפניכם רשימת שמות העיר, שליקטה החוקרת אילנה קצנלבוגן מתוך מקורות שונים. קראו את השמות ומיינו אותם לפי הנושאים הבאים [תוכלו להוסיף נושאים משלכם]:

קדושה	יופי	שמחה	שלום	צדק ואמת	אחר...

1. אילו שמות יכולים להופיע ביותר מקבוצה אחת?
2. אילו מן השמות הכרתם?
3. מה ניתן ללמוד מריבוי השמות?
4. אילו מן השמות [מלבד השם ירושלים] הכי מתאים לדעתכם לירושלים? הסבירו.

השמות:

אפרתה, אריאל, ארמון, אשת נעורים, בית תפלה, במות, בעולה, בשן, בתולה, גבעת הלבונה, גולה, גיא חזון, גילה, גלעד, גן אלוהים, דלתות העמים, דרום, דרושה, הר גבוה, הר המור, הר מועד, הר הקודש, הר מרום ישראל, חדרך, חפצי בה, טבור הארץ, יבוס, ידירות, ה' יראה, ה' שמה, ים, יער הנגב, יפה נוף, ירושלם, ירכתי צפון, כלה, כלילת יופי, כיסא ה', כרמל, לבנון, מגדל עדר, מוראה, מוריה, מנוחה, מצודה, מקדשים, מרום, משוש כל הארץ, נחלה, סורה, עדן, עיר דוד, עיר היונה, עיר הצדק, עיר ה', עיר לא נעזבה, עיר שחבורה לה יחדיו, עקרה, ציון, קריית מלך רב, רבתי בגויים, רבתי עם, רחל, רמה, שגל, שדה יער, שלם, שרתי במדינות, שם חדש אשר פי ה' יקבנו

על פי אילנה קצנלבוגן, "שבעים שמות לירושלים", סיני קטז, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשנ"ה

חצר מוזיאון מגדל דוד על רקע העיר החדשה

ציור קיר במרכז דוידסון המתאר את חיי המסחר ב'קארדו' בתקופת בית שני

יהלום רב פנים

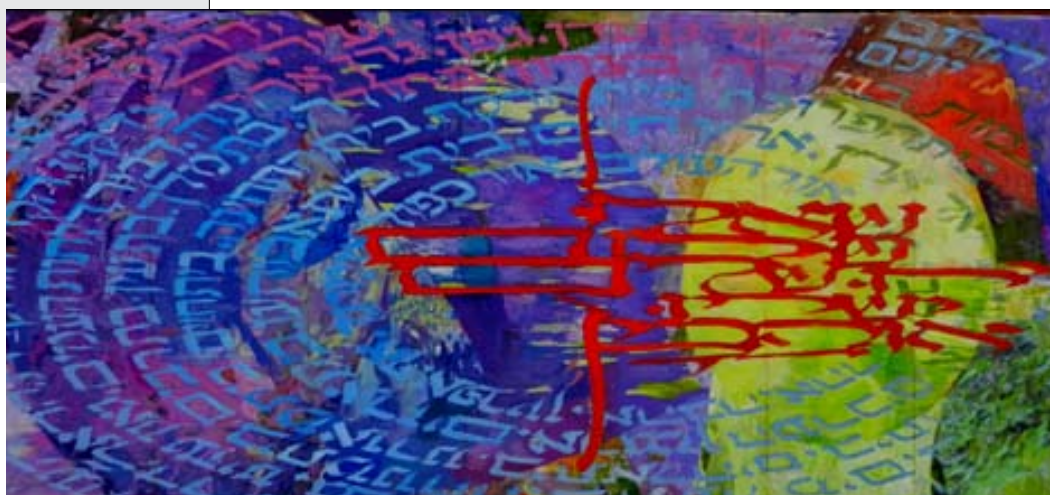
1. מה ההבדל בין מחרוזת שמות לבין יהלום, על פי דברי הכותב?

2. הכותב מציין כי "ירושלים הייתה ותישאר בית: מקום שחיים בו אך גם מושא לחזון". בחרו שם אחד מן הרשימה שהוצגה בפעילות הפתיחה שמתייחס לירושלים כמקום ארצי, ושם אחד שמבטא את ירושלים כחזון וכעיר ארצית ומוחשית. הסבירו את בחירתכם.

האמן הבינלאומי יעקב בוסידן, תושב צור הדסה, שעבודותיו מוצגות במוזיאונים רבים ובאוספים חשובים ברחבי העולם, חקר ומצא כמעט 400 שמות שהעניק העם היהודי לירושלים במשך הדורות. בוסידן הקדיש ספר מיוחד לשמותיה של העיר, ובהקדמה לספרו הוא כתב:

"מני קדם נתברכה ירושלים בשמות משמות שונים. לא כמחרוזות נשזרו שמותיה על חוט של קסם ההולך ונמשך מעמקי צפונותיה, כי אם כיהלום רב פנים, כפטיש יפוצץ סלע הנשבר לפנים שונים - כן נגלים שמותיה ופניה של ירושלים. [...]
ערים שונות בעולם קיבלו עליהן שמות שונים. כל שם בא למחות את קודמו על מנת להטביע חותם כובשיהן. לא כן ירושלים, כל שם משמותיה בא והוסיף על קודמו והעשירו כמקור השראה לבניה-בונה. 'אל תקרי בניך אלא בוניך'.
מאז ימי עולם, ירושלים הייתה ותישאר בית: מקום שחיים בו אך גם מושא לחזון. חזון עתיק - חיים ויצירה, חיים עד עולם. והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

יעקב בוסידן, ירושלים שמות שמות סביב לה, בהוצאת המחבר, בשיתוף בית מורשה בירושלים והמרכז לקידום כושר הלמידה, ירושלים, עמ' 12

1. מדוע, לפי הכותב, בני אדם מעניקים שמות לבעלי חיים ולדוממים?
2. מה מלמד ריבוי שמותיה של ירושלים על יחסם של היהודים אליה? מה מניע את העם היהודי להעניק עוד ועוד שמות, על פי הכותב?
3. מהי לדעתכם כוונת הביטויים "ירושלים של מעלה" ו"ירושלים שבנפש"? הסבירו.

ירושלים שבנפש

ישנן כמובן ערים מקודשות רבות בעולם, ישנן ערי בירה חשובות וישנן ערים אהובות שאף להן הוקדשו שירים ופיוטים. אולם העובדה שלירושלים נקשרו כל כך הרבה כתרים, העובדה שבספרותו הקלאסית של העם היהודי לאורך ההיסטוריה כונתה ירושלים במאות שמות, תארים וכינויי חיבה, חושפת ממדים של זיקה ושל משמעות הנודעת לעיר ירושלים בתודעה משותפת של העם היהודי ובנפשם של מיליוני יהודים כיחידים באופן שאין דומה לו.

הוגי דעות חשובים כבר הצביעו על כך שהלשון היא מן המאפיינים היותר מובהקים של האדם, וכבר בספר בראשית מתואר האדם כמי שקורא שמות לבעלי החיים ובכך קובע את מהותם ואת אופיים. בהענקת השמות ביצירת ההבחנות, יוצר האדם סדר בעולמו ונותן לדברים משמעות...

העובדה שהעם היהודי לא רק בנה את ירושלים, קיים את ירושלים, חלם על ירושלים והתגעגע אליה, התפלל על ירושלים ובכה עליה, אלא אף עיטר את ירושלים במאות שמות אשר כל אחד מהם יש לו משמעות סמלית מובחנת, אומרת כי העם היהודי כונן עולמו סביב ירושלים באמצעות שמות. בכך הוא עיצב את ירושלים של מעלה, את ירושלים שבנפש. תופעה מרהיבה זו, למיטב ידיעתי, יוצאת דופן בתרבות האנושית בכלל.

בני איש שלום, בתוך: יעקב בוסידן ובני איש שלום, ירושלים, שמות שמות סביב לה, הוצאת המחבר, בשיתוף בית מורשה בירושלים והמרכז לקידום כושר הלמידה, קרית אונו תשס"ה, עמוד 15

שמות הרבה לירושלים

מילים: דן אלמגור
לחן: נורית הירש

1. בבית הראשון מופיעים ארבעה שמות. הסבירו את משמעות השמות בלשונכם. מדוע לפי השיר "כל שם נאה מחברו"? במה מתבטא הדבר?
2. ציינו שם שמצביע על שמחה, ושם שמצביע על מעמד חשוב.
3. מדוע לדעתם "נאה מכל השמות...השם ירושלים"?

שמות הרבה לירושלים
וכל שם נאה מחברו...

יפה נוף, פתח פתחים
אריאל, עיר של זהב
ואם נבוא, נבוא למנות היום
את שמותיה של ירושלים
יכלה הנזיר ותיבש הדיו...
ותגע כל יד ויהם לא יכלו

נאה מכל, מכל השמות
נאה מכל - השם ירושלים.

שמות הרבה לירושלים
וכל שם נאה מחברו...

קרית מלך, רם
קרית נאמנה
משוש כל הארץ
עיר פה דוד חנה

משחק מחבואים של שמות

המשורר יהודה עמיחי, איש ירושלים, הקדיש לעיר שירים רבים. לפניכם אחד משיריו הידועים על ירושלים המתייחס לשמותיה של העיר.

העיר משחקת מחבואים בין שמותיה
ירושלים, אל קודס, שלם, ג'רו, ירו,
לוחשת: יבוס, יבוס, יבוס, בחשכה.
בוכה בגעגועים: אליה קפיטולינה, אליה, אליה.
היא באה אל כל אחד הקורא לה
בלילה לבדו. אך אנו יודעים
מי בא אל מי.

יהודה עמיחי, שיר ח' מתוך המחזור "ירושלים 1967", שירי ירושלים, הוצאת שוקן 1987

1. כמה שמות של העיר מופיעים בשיר? מה הם?
2. מי העניק לירושלים את השמות הללו?
3. על פי השיר, ריבוי השמות מאפשר להסתיר ולהחביא. מה מסתירה ירושלים? מפני מי היא מתחבאת?

מימין: 'עיר דוד' מוקפת חומה פנימית, גיא הטירופיון המוביל לבריכת השילוח ולמעין הגיחון כשלשמאלם 'העיר התחתונה', מודל ירושלים בתקופת בית שני, מוזיאון ישראל
משמאל: מבקרים במודל שכונת ימין משה וטחנת הקמח כשברקע מגדל דוד וכיפת הסלע, פארק מיני ישראל ליד לטרון

יהודה עמיחי (1925-2000)

מגדולי המשוררים בישראל. עלה לארץ מגרמניה עם הוריו בגיל 11. במלחמת העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי ולחם בנאצים בשורות הבריגאדה היהודית. במלחמת העצמאות לחם בחטיבת הנגב. ספרו הראשון 'עכשיו ובימים האחרים' התפרסם ב-1955. עמיחי כתב 25 ספרי שירה וזכה להכרה ולהערכה רבה בעולם כולו. שיריו תורגמו ליותר מ-35 שפות.

משימת סיכום

1. חפשו עוד מקומות בעולם הקרויים ירושלים או ציון. מה המשותף למקומות אלה ולעיר ירושלים?
2. בחרו שם שמתאים לירושלים, כפי שאתם מכירים אותה. כתבו מכתב הסבר ובו נמקו את השימוש דווקא בשם שבחרתם. אילו תכונות של העיר הוא מדגיש? אילו רגשות הוא מעורר?
3. עליכם לעצב כרזה עם השם שבחרתם. עצבו באופן שישקף את הרעיונות והמשמעויות של השם שבחרתם לעיר.